

Heeten

Wie Heeten zegt, denkt nu aan een welvarend kerkdorpje, met zijn knooppunt van wegen en mooie dorpsplein. Je kunt je niet voorstellen, dat hier een eeuw geleden de koeien nog over de zandweg en het dorpsplein werden gedreven. Er stonden nog bijna geen huizen. De hele enk was 's zomers met zijn golvend koren een lust voor het oog. In de herfst stonden de koeien aan de tuurpaal de bloeiende akkers spurrie af te grazen.

Als je de Heetense enk beschouwt, dan is goed te zien dat daar de eerste nederzettingen zijn geweest. Je ziet het ook aan de grote boerderijen, die hier al eeuwen geleden ontstaan zijn. Hoe zijn die heel verre voorouders begonnen? Hoe primitief, levend van de eerste stukken ontgonnen land op de enk en de jacht op wild, dat hier toen nog in overvloed aanwezig was.

Waarom kozen deze landverhuizers, zoals ze in de historie genoemd werden, deze hoge enkgronden uit om te bebouwen? Dit was heus niet omdat ze toen al zo vruchtbaar waren. De zwarte humusrijke grond is in de loop der eeuwen ontstaan door de grote hoeveelheden heiplaggen, die men vroeger in de stalmost verwerkte. Omdat er geen afwatering was, was men voor het verbouwen van graan op deze hoogten aangewezen. De veehouderij, behalve de heideschapen, was nog van weinig betekenis.

Wat is er misschien een strijd geweest, als men elkaar de beste stukken van de enk betwistte. Men streed gezamenlijk tegen indringers, als die bij nacht of ontij hier vaste voet probeerden te krijgen. Alles was nog zogenaamd niemandsland. De geschreven of liever de ongeschreven wet, was als er iemand een hutje of kluisje had gebouwd, en de schoorsteen rookte, of het haardvuur brandde, mocht hij niet meer verdreven worden en werden ze als vaste bewoners beschouwd.

De eerste leefgemeenschap in Heeten bestond enkel uit boeren. Dit waren naar alle waarschijnlijkheid Wagemans, Schoorlemmer, Siepel Gait, de Boer, de Voorhorst en mogelijk Geertman, en er is reeds in 1381 sprake van Het Wormer. Omdat het Wormer ook voorkomt als naam van een boerderij in Schoonheten, vraag ik mij af of dit wellicht nog met elkaar in verband staat.

Langzamerhand begonnen zich hier ook enkele ambachtslieden te vestigen, meestal uit Heeten zelf die er een handje naar hadden. Zo had je een snieder (kleermaker). Waarschijnlijk was die gevestigd daar waar nu café Tepperik is, omdat de naam de Kleermaker daar nog lange jaren aan verbonden was.

En dan een tapper (café), want de mannen zouden toen ook al wel behoefte hebben om onder het genot van een borreltje een uurtje gezellig bijeen te zijn. De reizigers, die zich te voet of te paard door Heeten begaven, konden hier een poos uitrusten.

Ook een timmerman vestigde zich hier, al waren het nog geen grote aannemers zoals nu. Meestal waren ze meteen ook metselaar.

Een winkelier begon op bescheiden schaal wat winkelwaren te verkopen of te ruilen tegen boter of eieren.

Toen de gronden langzamerhand meer graan opbrachten, kwam er behoefte aan een mulder, om het kostbare graan te malen voor het roggebrood. Zo kwam er ook een bakker, die zorgde dat er dan brood uit de oven kwam. De molen nam vroeger dan ook een belangrijke plaats in, niet alleen omdat

men er het broodzaad en een voerpakje voor het vee liet malen, maar men sprak er nog eens kunnigheid en er werden de gebeurtenissen, de nieuwtjes, de werkzaamheden en de marktprijzen besproken.

Al deze ambachtslieden hadden er zonder uitzondering een klein boerenbedrijfje bij, zoals ook de smid, die moest zorgen voor het ijzerwerk aan de boerenwagens (vroeger enkel tweewielige). Verder voor al het boerengereedschap, dat iets met ijzer te maken had.

Ook vestigde zich hier een leerlooier, die de huiden tot leer verwerkte. Later bracht hij ze als schoenen, maar meestal als laarzen aan de man. Deze zal zijn bedrijf wel in de Zomp hebben uitgeoefend, omdat hier ook de latere schoenmaker Wolters woonde en dergelijke bedrijven vroeger zelden van plaats verwisselden.

Dat die ambachtslieden het hier wel aardig rooiden, blijkt uit het feit dat er in de vorige eeuw al twee smeden hun vak uitoefenden, Franken en Elders. Deze moeten oorspronkelijk naast elkaar hebben gewoond. Mijn vermoeden is dat de eerste smeden twee broers zijn geweest, die elk voor zichzelf een smederij op hun Vaders bedrijf zijn begonnen. Hoe verklaar je het anders dat ze zo dicht bij elkaar woonden.

Ook de tapperij scheen niet slecht te floreren, want hiervan waren er latere jaren ook al twee, en mijn vermoeden is dat Tepperik de eerste was, omdat die vlak bij het vroegere kerkgebouw woonde, waarvan de oude pastorie of althans een gedeelte daarvan, nog achter het café staat. Of dit kerkgebouw er stond al tijdens de periode dat de Koepel (Smeenk) nog als kapel in gebruik was, of na die tijd is gebouwd is moeilijk na te gaan. De kerk van nu dateert van 1889.

De school dateert van ongeveer 1850, wel werd eerder bij één of andere boer of ambachtsman schoolles aan huis gegeven, net als overal elders.

Later toen hier een nieuwe school werd gebouwd, vestigde zich slager Grondhuis in de oude school.

Het scheppen uit de meelzak was nog zo slecht, daarom kwam er een tweede mulder (hoogstwaarschijnlijk was de molen van Geertman er eerst). Dat scheppen dat ik noemde, bestond vroeger hierin, dat de mulder uit elke zak wat uitschepte, wat dan zoveel als zijn maalloon was. Dat de zak wel eens behoorlijk lichter werd is te begrijpen, zodat de boer wel eens zei: "Foj mulder, wat heb ie wier e schept."

Het café Tepperik werd in latere jaren Fiselier. Wat nu Bosgoed is, was vroeger Franken. Deze Franken was vroeger naast herbergier ook nog bedreven in de veegeneeskunde. En naar ik vaak gehoord heb verstond hij ook nog de gave van het zogenaamd belezen van ziek vee, waarbij dan een bezweringsformule (ik weet niet of dit het juiste woord is) werd uitgesproken.

Eén van de zoons van Franken, Dorus, heeft gestudeerd voor onderwijzer, maar ik geloof niet dat hij dit afgemaakt heeft, want toen wij nog naar school gingen werkte hij bij de Heidemaatschappij. Misschien mede door die tegenslag raakte hij later een beetje aan de drank.

Toen hier een school kwam, werd er ook een onderwijzerswoning gebouwd, op de hoek waar later Simon de schoenmaker woonde. Meester Klupner heeft er lange jaren gewoond. Er was in latere jaren nog een meester Listiko. Op hem hadden ondeugende schooljongens een minder mooi

spotliedje gemaakt. In die tijd werd er alleen door schoolmeesters les gegeven, juffrouwen waren er toen nog niet.

Als de schooljongens eens door de Zomp langs de schoenmaker liepen, zong die vaak: "Er waren eens twee jongens, Jan Hendrik en Kees, die zijn tesamen aan 't zwieren geweest."

Zo kwam er langzamerhand meer leven in Heeten. Er woonde in de vorige eeuw ook een postbode, die elke dag te voet de post van Raalte haalde. De weinige post die er toen was, werd ook nog te voet dezelfde dag, of anders de volgende, bij de mensen in Heeten en verre omtrek bezorgd. Dan had de postbode gezegd: "Doar kump die onweersvogel weer an."

In het begin van deze eeuw werd in Heeten het postkantoor gebouwd. Ook kwam omstreeks die tijd de boerenbond in de molen van Geertman, wat later de A.B.T.B. werd.

Omstreeks 1915 werd de coöperatieve melkfabriek opgericht, wat voor Heeten een hele vooruitgang was.

Omstreeks het einde der vorige eeuw bouwde Schoorlemmer een burgerwoonhuis, waar lange jaren (tot de opheffing der school) Meester Scholten, hoofd der school op de Poggenbelt heeft gewoond. Hij wandelde dan 's morgens van Heeten naar de Poggenbelt.

Voordat in 1858 de Markeverdeling van de Marke Heeten plaatsvond, werden steeds bij een van de kasteleins van Heeten de Markevergaderingen gehouden. De Markeverdeling vond plaats ten huize van Kastelein Franken, den vierden Juni, achtienhonderdachtenvijftig, en werd getekend door den tijdelijk daartoe benoemde Markerigter van Heeten, Meester Jan Samuel Gerrits, Griffier bij het kantongerecht te Raalte, als vertegenwoordigende het zedelijk lichaam der Marke van Heeten, onder bijstand van Meester Johan Frederik Houck, advocaat wonende te Deventer, belast met het opmaken dezer akte, en van Gerrit Krieger, Riekelt ten Have en Willem Rietman, landbouwers wonende te Heeten; leden der commissie van consultatie.

Natuurlijk hadden de kerkgangers hun aanloop bij van die beide kasteleins, als ze alvorens het paard voor de kar of de kleeuwagen te spannen, of te voet de thuisreis weer aanvaardden, eerst een borreltje, of een kop koffie dronken. De vrouwen moesten nog wat winkelwaren meenemen, die ze dan in het spoarmendtie aan de arm droegen. Zondagswinkelsluiting kende men nog niet.

Zo was de kerk in Heeten, met zijn in meerderheid Rooms Katholieke bevolking, altijd het centrale punt, evenals vroeger in andere dorpen en gemeenschappen. En sinds het begin der vorige eeuw, kwamen er ook nogal wat burgerhuisjes bij, sommige van mensen die de boerderij aan de kant hadden gedaan en nu dichtbij de kerk gingen wonen, de meesten eerst aan de Holterweg. Er vestigden zich meer winkels. Er kwam een kuiper voor de botervaten voor de fabriek (Brouwer). Dit vak was vroeger niet vreemd, denk maar aan de naam Kuper Gait. De A.B.T.B. heeft nu een eigen filiaal. Er is een bejaardencentrum gesticht, de Stéévn's Kamp, en dan de IJsselgouwe. Nog een smid (Vegterlo) vestigde zich. Marsman met verwarming en sanitair, de winkel van Franken, de rijwielzaak van Hiethaar, twee kappers, de tapijthal, rijkschool Hulsman, Dokter Schoemaker, veearts. Misschien zijn er nog wel enkelen vergeten. Er werd er een Boerenleenbank gebouwd. Er is een autozaak gekomen, een loonbedrijf. Ook enkele grote aannemers, Zuidhof en Obdeyn, vroeger was de enige Machielsens. En dan die massale woningbouw, (tachtig huizen in een keer, zo zou men zeggen dat Heeten haast is volgebouwd).

Het muziekkorps in Heeten bestaat al jaren. Achter de kerk is al enige jaren een groente- en fruitzaak. Niet te vergeten de slagerij en veehandel Wagemans, een galanteriewinkel, een hekkenbedrijf alsmede twee varkens- en biggenhandelaars.

Al met al een teken, dat men in Heeten wel van aanpakken weet en er dat er veel initiatieven worden genomen. Dit wordt ook bewezen door de grote ponymarkt, die elk jaar wordt gehouden.